

dr. sc. Jadranka GRBIĆ JAKOPOVIĆ
Institut za etnologiju i folkloristiku
Zagreb

UDK 39:929 Kohnen,B.
39(=426)

Bernardo Kohnen – misionar i afrikanist

«...iz Hrvatske su od najranijih srednjovjekovnih vremena odlazili različiti putnici, znanstvenici, misionari, čak i zarobljeni vojnici. Susrećući se s drugim kulturama i narodima mnogi od njih ostavljali su svoje različite opise, zapažanja i tumačenja etnografske prirode...pridonosili su razvitku europske kulture, njenog odnosa prema drugim, neeuropskim kulturama (Zorić, 2000:10).

U ovom izlaganju riječ je o Nijemcu Bernardu Kohnenu, rođenom u Hannoveru, odraslom u Travniku, misionaru u Africi, a cijelim životom vezanim uz Hrvatsku i Bosnu. Opisuje se njegov životni put, misionarsko djelovanje, a posebno se osvrće na Kohnenov znanstvenoistraživački rad među Nilotima, narodima porječja Gornjega Nila, napose među Šilucima, Dinkama i Nuerima. Taj rad odnosi se na više znanstvenih područja: od povijesti i geografije, zoologije, botanike, do lingvistike te etnologije i folkloristike. Kohnen je jedan od prvih europskih istraživača ovoga područja, a nakon trideset godina provedenih na dotičnom području, stekao je status najboljega poznavatelja šilučkoga jezika, oca šilučke pismenosti i književnosti. Također, svojim skupljanjem bogate etnografsko-folklorističke građe, kojoj je pridodao pokušaj istraživanja povijesti južnosudanskih etničkih zajednica, njihovoga razmještaja u prostoru, migracija, etnogeneze te etnokulturnoga razvoja, svrstao se u red iznimnih etnologa i hrvatskih afrikanista.

Premda je hrvatska etnologija kao samostalna znanost konstituirana prije više od stotinu godina, te se od tada etnološka istraživanja kontinuirano kvantitativno i kvalitativno, sadržajno te teorijsko-metodološki razvijaju, u tome su razdoblju sustavnije zanimanje za znanstvenoistraživački, među inim i etnološki i etnografski rad hrvatskih misionara pokazala tek dva hrvatska etnologa i to tek u posljednjih dvadesetak godina: Damir Zorić, koji je o hrvatskim misionarima i njihovoj etnološkoj i etnografskoj djelatnosti napisao i objavio više članaka i jednu knjigu, nastalu na temelju doktorske disertacije (ta je knjiga doživjela dva izdanja, od kojih je drugo dopunjeno i donekle izmijenjeno)¹ i Koraljka Kuzman², koja je o misionaru Bernardu Kohnenu izradila diplomski rad te objavila jedan članak. Ostali radovi hrvatskih etnologa o *misionarskoj etnologiji i/ili etnografiji* fragmentarne su prirode.

Rane početke hrvatske etnografsko-folklorističke djelatnosti općenito, a uže specijalistički rečeno rane početke amerikanistike i afrikanistike u hrvatskoj etnologiji zahvaljujemo i pomorcima i trgovcima i raznim putnicima od kojih su neki postali istraživači stjecajem okolnosti, neki iz avanturističkih pobuda, a neki slijedom svojega životnog poziva kao što su bili misionari.

Među njima bio je jedan izuzetan čovjek, koji je najprije u među Hrvate došao, te se kao mladić otputio u svijet, ali je s Hrvatima (Bosne i Hrvatske) ostao trajno vezan: otac Bernardo Kohnen, travnički đak i suradnik isusovaca, misionar u Sudanu. Kao misionar živio je i djelovao trideset godina na području južnoga Sudana, porječja Gornjega Nila, među Nilotima, posebno među Šilucima, Denkama i Nuerima.

Budući da je bio svećenik, on je svoj život proživio kao, s jedne strane, širitelj kršćanske vjere, a s druge kao istraživač i svestrani znanstvenik: lingvist, povjesničar, etnolog, geograf...

Bernardo Kohnen rođen je u Njemačkoj, u okolici Hannovera 1876.g. No, još kao dijete došao je s roditeljima u Travnik. Roditelji su ga upisali u nadbiskupsko sjemenište kojim je upravljala Družba Isusova. Isusovci su, osim što su mu pružili vrlo dobro temeljno obrazovanje, učili disciplini, organiziranosti, te mu priuštiti da čuje priče i vijesti iz dalekih krajeva. Naime, Družba Isusova je među ostalim i misionarski red pa je dugogodišnjim i strogim odgojem pripremala svoje pitomce za odlazak u daleke misije, a sigurno je da se potonje osobito dojmilo mladoga Kohnena:

«Isusovački red imao je svrhu širenje vjere, zapisao je papa Pavao III u prvoj buli godine 1540., a papina je zapovijed glasila: 'Idite i zapalite čitav svijet, među Turke i koje god druge nevjernike, pa i u one dijelove koje zovu Indije, ili među heretike raskolnike, ili pak među vjernike kršćane'» (Korade et al, 1993:41).

Kohnen je osim toga volio čitati njemačke misijske časopise, pa ga je sve to privuklo misionarskom pozivu.

¹ Vidi: Zorić 2000., 2002.

² Vidi: Kuzman,, 1999., 2000.

Da bi mu šanse za odlazak bile što veće i što izvjesnije, u višim je razredima odlučio nastaviti školovanje u Italiji, gdje se pridružio misijskom redu Figli del Sacro Cuore (F.S.C. – Sinovi Presvetoga Srca), u Veroni, a taj je red djelovao u Africi.

Za svećenika je zaređen 1902.g. (imao je tada 26 godina) i iste je godine poslan u Sudan³. Njegovo je misijsko područje bio apostolski vikarijat Khartoum⁴ koji se poklapao s istoimenom sudanskom provincijom na području gornjega toka Nila u južnom dijelu Sudana. Najviše je vremena proboravio među Šilucima kod kojih su bile već po njegovu dolasku osnovane tri misijske postaje: Detwok, Lul i Tonga. Povremeno je odlazio i među druge etničke zajednice, također pripadnike Nilota⁵, a kraće je vrijeme boravio i među narodima koji pripadaju Bantu skupini.

Osim jedne kraće pauze bio je uvijek na položaju stariješine neke misijske postaje.

Posjećivao je i susjedne zemlje, Ugandu i Egipat, a u nekoliko je navrata dolazio i u Europu. Npr. 1907.g. došao je u Travnik na proslavu 25. obljetnice travničke gimnazije. U Hrvatskoj i Bosni boravio je i 1925.g. kada je za afričke misije skupljao priloge, držeći predavanja o Africi.

Narušena zdravlja, prema liječničkoj odredbi, ali teška srca napustivši Afriku i «svoje Šiluke», godine 1933. vratio se u Europu. Njegove su posljednje životne destinacije bile Hrvatska (Zagreb), Bosna, pa napokon Italija, tj. Rim. Tu je nastavio svoj misijski rad pišući knjige na šilučkom jeziku, a u Rimu je i umro 1939.godine.

Po dolasku u Sudan za Kohnena je počeo prilično mukotrpan proces aklimatizacije, upoznavanje domorodačkoga stanovništva, te zadobivanje njihovoga povjerenja, kako bi uopće stekao osnovne preduvjete za navješćavanje Evanđelja.

Jedna od prvih prepreka bilo je učenje jezika, kojega je naravno, morao svladati bez priručnika, tumača ili sl.

Osim toga, morao je, koliko je to bilo moguće i u skladu s njegovim uvjerenjima, prihvatiti domorodački način života, shvatiti njihov način razmišljanja, kako bi se što uspješnije uklopio u njihov svijet⁶. Kad je to svladao, koristio je svaki trenutak da se zbliži s domorocima. Pričama iz nepoznatih, dalekih zemalja plijenio je njihovu

³ Sudan je od 19.st. bio pod britanskom i egipatskom dominacijom i kontrolom; te su dvije države 1899.g. potpisale sporazum o zajedničkoj upravi; 1956.g. anglo-egipatski Sudan stekao je neovisnost kao Republika Sudan (Hrv. enciklop., 1969:183:184)

⁴ Jedan od nekoliko isusovačkih vikarijata u Sudanu: apostolski vikarijat Khartoum, prefektura Ekvatorski Nil, apostolski vikarijat Bahr-el- Ghazal. Kohnen je djelovao u apostolskom vikarijatu u Khartoumu koji je imao sljedeće misijske postaje: Khartoum, Assuan, Omdurman (među arapskim stanovništvom), Detwok, Lul, Tonga, Yoyuyang (među afričkim crnačkim stanovništvom) (KM, 1927:65.66).

⁵ Stariji termin «nilska plemena» zamijenjen je u etnologiji u novije doba nazivom: Niloti (Enciklopedija..., sv. 6, 1980:30).

⁶ U program isusovačkoga reda i inače je uklopljena inkulturacija i obaveza poštivanja jednakosti svih ljudi i njihovih kultura, te svjetonazora (Zorić, 2002:17-18).

pažnju i zadobio simpatije. Pored podučavanja njegov je misijski rad podrazumijevao i brigu o njihovom zdravlju, prehranjivanju u godinama gladi i naravno, brigu o samoj postaji.

Prva postaja oca Kohnena među Šilucima bila je Lul, no već je 1905.g. osnovao novu postaju Attigo-Tonga na desnoj obali Bijeloga Nila (u istom vikarijatu). Odmah po dolasku izgradio je kapelicu, a 1909. počeo graditi crkvu.

U sljedećih desetak godina – sudeći prema literaturi – ništa što bi odudaralo od uobičajenoga misionarskog rada, nije se događalo, stoga su i vijesti iz toga razdoblja njegova života štute. No, od početka dvadesetih godina vijesti o njegovoj djelatnosti počinju redovno stizati u Zagreb.

Osim starješinstava u već postojećim misijskim postajama, putovao je tražeći pogodne lokacije za nove postaje, upoznavajući se pri tom s ljudima, pomno ih proučavajući, te je u tome razdoblju ostvario iznimne znanstvene rezultate na području više znanosti i znanstvenih disciplina: povijesti, geografije, zoologije, botanike, ali osobito lingvistike, te etnologije. «Naime, nakon dvadesetpetogodišnjeg boravka među Šilucima kao najbolji poznavatelj njihova jezika Kohnen je počeo 'po nalogu starješinstva sastavljati slovnici šilučkog jezika'. Ona je trebala poslužiti kao priručnik njegovim nasljednicima budućim misionarima iz Europe jer je do tada bila u uporabi samo jedna loša engleska gramatika. Znajući kako se teško snaći među domorodačkim stanovništvom bez prethodna poznavanja njihova jezika potpuno se posvetio svom novom zadatku. Po nalogu vladina školskog nadzorništva preveo je na šilučki neke školske knjige. Napisao je 'za Šiluke jednu biblijsku povijest, zatim molitvenik i pjesmaricu, pa povijest mučenika iz Ugande' i preveo četiri sveta Evandjelja» čime se u hrvatskim ali i u međunarodnom znanstvenim krugovima potvrdio kao najveći autoritet u poznavanju šilučkog jezika, kao otac šilučke pismenosti i književnosti (Kuzman, 2000:96; Zorić, 1990:100-102; Zorić, 2002:7).

Kohnenov pak etnografski i etnološki rad može se sagledati s najmanje dva aspekta.

Jedan je prikupljanje predmeta materijalne kulture, napose oružja i oruđa, predmeta za svakodnevnu uporabu, nakita i dr., za etnografsku misijsku muzejsku zbirku Družbe Isusove u Zagrebu⁷. Iako su se mnogi predmeti koje je Kohnen poslao nakon zatvaranja isusovačkoga misijskog muzeja te doniranja zbirke Etnografskom muzeju Zagreb zagubili, a za neke se tek treba utvrditi pripadaju li baš onima koje je on skupio i poslao⁸, među onima za koje je sasvim pouzdano zna da to i jesu, nalazili

⁷ Ova je misijska zbirka 1938.g. zatvorena, a predmeti su dijelom poklonjeni Etnografskom muzeju u Zagrebu (Zorić, 1990:100).

⁸ Dotični se danas nalaze u prostorijama Isusovačkoga sjemeništa na Fratrovcu u Zagrebu.

su se, prema svjedočenju isusovca i etnologa Tome Markovića⁹, sljedeći: pletene košare, buzdovani, kijače, preslice, sprave za potpaljivanje vatre, motike, lonci, lule, ogrlice, pojasevi, jastuci, kožnati štitovi i dr. Nekoliko predmeta iz Kohnenove zbirke donirani Etnografskom muzeju Zagreb očuvani su i izloženi i danas u izvaneuropskoj zbirci dotičnoga muzeja.

Drugi je aspekt skupljanje bogate etnografsko-folklorističke građe, kojoj je pridodao pokušaj istraživanja povijesti južnosudanskih etničkih zajednica, njihovoga razmještaja u prostoru, migracija, etnogeneze te etnokulturnoga razvoja.

Premda je marno opisivao sve narode i etničke zajednice među kojima je boravio, u njegovoj je ostavštini ipak najviše podataka i zapisa koji se odnose na Šiluke. Detaljno je opisao njihovo stanovanje i društveno uređenje, privređivanje, prehranu, oruđe i oružje, transportna sredstva, običaje, obrede i vjerovanja, usmenu književnost, čak i način ratovanja i sklapanja mira ili primirja. Opisao je i njihov mentalitet, karakterne osobine, svjetonazor.

Budući da je u Africi ne samo kao misionar već i kao istraživač i znanstvenik boravio trideset godina, njegov rad, a napose etnološki, autentično je svjedočanstvo o kulturi i načinu života naroda južnoga Sudana u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća. Kad je kao jedan od prvih Europljana koji je s posebnom misijom širenja Evanđelja stigao u ove krajeve, zatekao je kompaktne i čvrsto društveno organizirane narode. Oni su iz više razloga, među kojima je jedan sigurno prometna tj. komunikacijska izoliranost, još bili pošteđeni europskih utjecaja. Stoga je Kohnenov rad s jedne strane dokument i svjedočanstvo o njihovoj izvornosti, a s druge, kako je prolazilo tih trideset godina, dokument i svjedočanstvo o promjenama koje su na te narode izvršili europski i kršćanski utjecaji.

Premda mu je kao misionaru proučavanje sredine u kojoj je djelovao bila obaveza, opus i vrijednost njegova rada daleko je nadišao uobičajene (zadane) okvire. Od promicatelja misijskoga pokreta, doprinosa hrvatskoj etnologiji i muzeologiji, upoznavanja hrvatske javnosti s afričkim kontinentom i kulturom/kulturama, doprinosa znanosti u svijetu...

... «djed Šiluk», kako su domoroci zvali misionara Kohnena, za sebe je govorio da mukotrпно sije da bi drugi ubirali plodove. I doista: premda u hrvatskoj znanstvenoj i inoj javnosti nedovoljno poznat, ovaj misionar je posijao mnogo sjemenja: u misionarskom i znanstvenoistraživačkom polju. Rad «...na rječnicima, gramatikama i svetopisamskim i liturgijskim knjigama na šilučkom jeziku...», njegov cjelokupni kulturološki rad jedno je «poglavlje hrvatske afrikanistike»¹⁰ i neprocjenjiv doprinos hrvatskoj kulturnoj povijesti.

⁹ Usp. Kuzman, 1999.

¹⁰ Usp. Zorić, 2002.

Literatura

- Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. 6.1969. Zagreb: Leksikografski zavod.
- Korade Mijo; Aleksić Mira; Matoš Jerko. 1993. *Isusovci i hrvatska kultura*. Zagreb: Hrvatski povijesni institut u Beču.
- Kuzman Koraljka. 1999. *Bernardo Kohnen (1876.-1939.), prilog poznavanju nilskih plemena iz Afrike*. Diplomski rad, Odsjek za etnologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, rkp. IEF.
- Kuzman, Koraljka. 2000. «Bernardo Kohnen» (1876.-1939.). *Etnološka tribina* 23, str. 93-104.
- Zorić, Damir. 1990. «Bernardo Kohnen – misionar, etnolog i jezikoslovac među Šilucima». *Studia ethnologica* vol. 2, str. 97-124.
- Zorić Damir. 2000. *Misionar i kulture drugih. Etnologijska istraživanja Ferdinanda Konščaka (1703-1759) u Donjoj Kaliforniji*. Sarajevo: HKD Napredak, Matica hrvatska Sarajevo.
- Zorić, Damir. 2002. *Ferdinand Konščak, misionar i istraživač*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Zorić, Damir. 2002. «Misionar na Gornjem Nilu». *Hrvatska revija* 4 str. 110-118.

Bernardo Kohnen – Missionar und Afrikanist

Zusammenfassung

In dieser Darlegung wird vom Deutschen Bernard Kohnen, geboren in Hannover, erwachsen in Travnik, Missionar in Afrika und mit seinem ganzen Leben in Verbindung mit Kroatien und Bosnien, gesprochen. Beschrieben wird sein Lebenslauf, seine Missionarstätigkeit, mit besonderem Rückblick auf Kohnens wissenschaftliche Forschungsarbeit unter den Niloten, den Völkern aus dem Flussgebiet des Oberen Nils, besonders unter den Schiluken, Dinken und Nueren. Diese Tätigkeit bezieht sich auf mehrere wissenschaftliche Gebiete: von Geschichte und Landeskunde, Zoologie, Botanik, bis zur Linguistik sowie Ethnologie und Folkloristik. Kohnen ist einer der ersten europäischen Forschern dieses Gebietes, nach dreißig Jahren in dem betreffenden Gebiet erwarb er den Status des besten Kenners der Schiluk-Sprache, des Vaters der Schiluk-Schreibkenntnis und Literatur. Er gehört ebenfalls, durch sein Sammeln des reichen ethnographisch-folkloristischen Stoffes, das er mit einem Forschungsversuch der Geschichte der südsudanesischen ethnischen Gemeinschaften, deren räumliche Einteilung, ihre Migrationen, Ethnogenesis sowie der ethnokulturellen Entwicklung ergänzte, zu den hervorragendsten Ethnologen und kroatischen Afrikanisten.